

## A Tihanyi összeírás német előzményű személynevei\*

MOZGA EVELIN

1. A korai ómagyar korban (895–1350) a magyar nyelvet ért idegen nyelvi hatások közül a német nyelv befolyása is jelentős mértékű volt. A német nyelvvel való közvetlen nyelvi érintkezés első fontos mérföldkövének a nyugati kultúrkörbe való becsatlakozás és ennek részeként a kereszténység befogadása mellett István király II. Henrik bajor herceg lányával, Gizellával kötött házassága tekinthető. A német uralkodóházzal kialakított szövetség idézte elő, hogy ezt követően jelentős számú német népesség érkezett az országba. Kezdetben főként magasabb társadalmi helyzetű lakossággal, javarészt a királyné udvartartásával, főurakkal, lovagokkal és papok jelenlétével számolhatunk. Az országba települők birtokadományokban részesültek, vélhetőleg főképp az ország nyugati felében. A magyar egyházi szervezet kialakításában fontos szerepet játszottak a német területről is behívott egyházi személyek és nótáriusok. A hazai németiség első tömeges betelepülésével körülbelül a 12. századtól számolhatunk, amikor az idegen nyelvi hatás már nemcsak a legmagasabb társadalmi szintre korlátozódott, hanem szélesebb társadalmi körök mindennapjaiba is beférkőzhetett. Ekkortól ugyanis nagyszámú német ajkú közrendű népesség (javarészt földművesek, kézművesek, kereskedők) áramlott elsősorban Nyugat-Magyarország, Erdély és a Szepesség területére, s ez sajátos nyelvi helyzetet teremtett (vö. HELLE 1942: 15–24, BÁRCZI 1958: 96–97, 1963: 78, BENKŐ 1967: 289–293, MOLLAY 1982: 69–93, 1989: 232–235, BALÁZS 1989: 95–96, KRISTÓ 2003: 121–165, TÓTH 2016: 165–167).

MELICH JÁNOS véleménye szerint a 10–13. századi német eredetű személynevek nyelvünkbe kétféle úton kerülhettek: a németekkel való közvetlen népi érintkezés révén és az egyházi latin nyelv által (1930: 124–125). Az egymással szorosán érintkező magyar és német nyelvű lakosságnak kisebb-nagyobb mértékű kétnyelvű állapota alakulhatott ki a mindennapi élet során, melyben oda-vissza áramolhattak mindkét nyelv szókészletének elemei. A kétnyelvűség magasabb kulturális szintjét pedig az országba érkező írástudók (nótáriusok, klerikusok)

\* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

képviselhetők (vö. MOLLAY 1982: 137–139, 1994: 486–487), akiknek a jövevényelemek közvetítésében játszott szerepével szintúgy számolnunk kell (vö. még SLÍZ 2015: 139–141). A nyelvek kapcsolatát biztosító kétnyelvű beszélők az egyik nyelvből a másikba a személyneveket is átvihetik éppúgy, mint bármilyen más szavakat (vö. HOFFMANN 2008: 13). A korai ómagyar kor okleveleiben található német eredetű nevek is arról árulkodnak, hogy a nyelvi kölcsönzési folyamat eredményeképpen ez idő tájt tekintélyes számban gyökerezettek meg német személynevek a magyarban.<sup>1</sup>

Az 1055-ben kelt Tihanyi alapítólevélben elsősorban az adományozott birtokok határáról kapunk részletező leírást, a birtokokon élő, a monostor szolgálatában álló háznépekről csak számszerű említéseket találunk. A tihanyi monostor alapítását követő másfél évszázadban szükségessé vált az apátság tulajdonába tartozó birtokok újbóli megerősítése a megváltozott birtokviszonyok miatt. Ez a jogi szempontból fontos igény eredményezte az 1211. évi Tihanyi összeírás létrejöttét. Az így született új oklevél a korábbi iratot a birtokokat érintő módosításokkal kiegészítette, és név szerint rögzítette a monostor birtokain szolgálatot teljesítő háznépeket: „a jobbágyoknak, az udvarnokoknak és minden szolgálónépnek a szabadságát, a köteles és szokásos szolgálatait, valamint neveit [...] kiváltságlevelünkbe igen figyelmesen belefoglaltuk” (SZENTGYÖRGYI: 2009).

Bár a németek első tömeges betelepülése Nyugat-Magyarországon is kimutatható, mégis főként a nyugati határmentén fekvő települések érintettek ebből a szempontból (KUBINYI 1994: 485), s nincs arról tudomásunk, hogy az apátság birtokaira érkeztek-e német telepések. A Tihanyi összeírás személynévi szórványai nem mutatnak olyan mintázatot, amelyből kontaktushatásra következtethetnénk. Jellemzően a nagyobb elemszámú szórványokat felvonultató birtokokon találunk némileg több német eredetű személynevet, egyébként meglehetősen elszórva fordul elő birtokonként egy-egy név. A német nevek egy-két településre való koncentrálódásának tehát nem látjuk nyomait, így erőteljes német befolyással semmiképpen sem számolhatunk, ugyanakkor az érintkezésnek a nyomai — bizonyára a névdivat révén is —, akár szélesebb társadalmi, akár magasabb kulturális-művelődési szinten is (ezeket a hatásokat nem tudjuk szétválasztani) valamelyest tetten érhetőek. Erre utalhat talán a martosi *Nemthe* nevű személy, akinek megnevezésében esetleg a *német* népnévre gyanakodhatunk: „Vdornici de Mortus [...] filius *Nemthe* (*Nemteh*), Pasca, *Wolter* (*Wolterh*)” (PRT. 10: 512). Itt akár az ő német eredetű nevet viselő fiával, *Wolter*-rel is számolhatunk, ha az oklevél központozását vesszük alapul, ugyanakkor a latin szövegszerkesztés azt jelzi, hogy az említett személynek csak egyetlen fiát szándékozott megnevezni az

<sup>1</sup> A nyelvi kontaktushatásokról lásd még LANSTYÁK 2013: 43–68, SLÍZ 2013: 145–155, 2015: 137–149, valamint történeti tekintetben vö. még SÁNDOR 1998: 7–19.

oklevélíró. Ugyancsak a németiség szórványos jelenlétét támasztja alá az aráci *German* nevű harangozó és a szintén itt élő *German* nevű szőlőműves: „villa Aarach (Araci) hii sunt pulsatores: [...] filius Kuteh, *German*”; „Hii sunt vinitores: [...] Mortum cum filiis, Tompa et Petur, *German*, Vid” (PRT. 10: 506).

2. A Tihanyi összeírás feltételezhetően német előzményű neveiről formai sajátosságok vagy szakirodalmi utalás alapján gyaníthatunk efféle származást. A nevek eredetének felfejtéséhez a következő alapvető hazai és nemzetközi szakirodalmat használtam fel: FÖRSTEMANN 1900/1966, MELICH 1903–1905, EtSz., HALÁSZ 1956, 1957, BRECHENMACHER 1957–1963, TESz., BAHLOW 1967/1980, FNESz., ÁSz., SLÍZ 2011, TÓTH 2016 stb., melyeket számos további tanulmány-nyal egészítettem ki.

A vizsgálat során az oklevél mintegy 2000 személyneve közül 72 személy által viselt 78 különböző névformáról tudtam megállapítani esetleges német származást. Az egyes nevek etimológiai megítélésének bizonyossága ugyanakkor nem azonos szinten áll. A nevek egy részéről teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy német származású; más esetekben — egyéb lehetőségek híján — a német eredet lehetősége csak többnyire formai érvek alapján tett ingatag föltevés; legtöbbször pedig több származási irány is előkerül egy-egy név elemzése során. Ez utóbbi esetekben ezért más elképzeléseket is bemutatok, de az egyes lehetőségek között megpróbálok egyfajta valószínűségi sorrendet felállítani.

Az alábbiakban tehát — néhány korábbi írásom vezérfonalát követve (vö. MOZGA 2018, 2019) — azokat a magyar névalakokat közlöm szócikk formában az 1211. évi birtokösszeírásból, melyek feltehetően német előzményre vezethetők vissza. Címzőként félkövér kiemelés alkalmazva minden olyan összetartozó névformát megjelölök, melyek az oklevél két példányában — fogalmazványi és hitelesített változatában — előfordulnak. A címző után szögletes zárójelben megadom a nevek feltehető ejtészóváltozatait. A magyarázó rész előtt idézem az oklevélben megjelenő névalakokat szövegkörnyezetükkel együtt ERDÉLYI LÁSZLÓ szövegkiadása alapján (PRT. 10: 502–517). A szócikkek törzsét a különböző érvekkel, adatokkal alátámasztott névmagyarázatok teszik ki, melyet azon névadaptációs eljárások bemutatása követ, amelyeket a magyar névrendszerbe való beillesztés igénye hívott életre. A szócikkek zárásaként a személynevek Árpád-kori továbbélését is bemutatom. A szócikkek elrendezése a nevek szerkezetének és az eredetelés valószínűségi fokának különbözőségén alapul.

3. Az első főcsoportban azok a nevek kaptak helyet, amelyek etimológiai háttere jól felderíthető, és amelyet gazdag német személynévi adatok is kellőképpen alátámasztanak. Más származási lehetőség nem — vagy csak nagyon bizonytalanul — merült vagy vethető fel velük kapcsolatban, ezáltal a német eredet biztosan állítható.

**3.1.** E kategória első alcsoportjába azok a formák kerültek, amelyekben a tárgyalt nevek valamely összetett német személynév teljes alakjából származnak. A névátvétel gyakran szerkezeti és/vagy hangalaki módosulásokkal is együtt járt.

*Albert ~ Alberd [albert], Albeus [albeus]*

„In villa Udori [...] iobagiones [...] filius Bolsou, Warou cum filiis suis **Albert**, Poca, Cubot; In villa Gamas [...] sunt agricolae [...] filius **Albert (Alberd)**, Hozuga (Hozoga) cum filio suo Bench (Benci)” (PRT. 10: 504, 514).

„[In Tychon] curialis comites [...] sunt hec: Pousa (Pausa) filius Zombot cum filio **Albeo**; In villa Eurmenes [...] iobagiones [...] filii **Albeus**, Mogd cum filiis suis, Wrban et Jacobo, frater eius Hel cum duobus filiis Sentus, Beccey” (PRT. 10: 503, 504); „In villa Fuzegy [...] exequiales: filius **Albeus**, Egid cum filiis suis Thaba, Baga, frater eius Stephan; in villa Supoc [...] vdornicij [...] filius Beke, **Albeus** cum filio suo Somorou; In villa Thurkh [...] iobagiones ecclesie [...] filius Gyune, Barnabas, **Albeus**” (PRT. 10: 512, 513, 515).

A magyar *Albert* név germán eredetű, mely az *Adalbert* német rövidítése (FÖRSTEMANN 1900/1966: 163, MELICH 1903–1905: 135, HALÁSZ 1956, BAHLOW 1967/1980, LADÓ–BÍRÓ 1998, SLÍZ 2011). A német *Adalbert* előzménye a germán *Athalbraht* személynév, melynek előtagja az *athal* ’nemes, előkelő’ (Duden-Tasch. 4: 26), utótagja pedig a *berht* ’fényes, csillogó, tiszta’ jelentésű tő (BACH 1952 1/1: 225). Az előtag *th > d* változása és a második összetételi tag magánhangzójának palatálissá válása (*a > e*), valamint egyes névváltozatokban a kezdő mássalhangzó zöngétlenedése (*b > p*) már a németben lezajlott változás eredménye (FÖRSTEMANN 1900/1966: 163, HALÁSZ 1956: 66). Az Árpád-kori személynévtárban a német név latinos *Adalbert(us)* változatára már a 11. századból is találunk adatot, vö. [997]/cr 1070–1080: *Adalbertus, Adalpertus* (ÁSz.).

Az *Albertus* névalak szerepel a Martyrologium Romanumban, és az EtSz. is azt tartja róla, hogy az *Albert* név latin közvetítéssel kerülhetett a magyarba a keleti germán eredetű egyházi latin *Albertus*-ból alakulva (MartRom., EtSz. 67). KISS LAJOS a magyar *Albert* személynévet szintén a latin *Albertus*-ból származónak tekinti (FNESz. *Albis*). HALÁSZ ELŐD azonban úgy ítéli meg, hogy az átvétel közvetlenül a középfelnémetből történhetett. Ezt támasztják alá az *Athalbraht* névnek a 8. század végétől adathozható *Olbert ~ Olpert* változatai, amelyek magyar forrásokban is gyakran előfordultak, vö. 1216/1550: *Olberth*, 1237: *Olbert (Albert)*, 1229/1550: *Olberto*, 1255: *Olper* (ÁSz.) stb. Ugyancsak ezt a meglátást támogatja az 1134-ből, magyarországi forrásból származó *Adilbreth* alak (ÁSz.), mely az *Athalbrath* névnek egy 12. századi felnémet nyelvjárási változata, s így közvetlen német átvétellel kerülhetett hozzánk. HALÁSZ ezek alapján úgy véli, hogy a többi adatra is lehet e megállapításokat vonatkoztatni, azaz más esetben is lehet közvetlen középfelnémet átvétellel számolni (1956: 67). Az *Albeus*

névadatok valószínűleg az *Albert* névből származhatnak, annak esetleg kicsinyítő *-us* képzős változatai lehetnek (HALÁSZ 1956: 72, FNESz. *Albis*, RÁCZ 2007: 20, EtSz., KARÁCSONYI 1905: 274).

Az *Albert* névalak rendkívül gyakori volt a németben. A hazai oklevelekben is sokkal nagyobb számban fordul elő az *Adalbert* névváltozatnál, többnyire *Albert*, *Alberth*, *Alberd*, *Alber*, *Olbert*, *Olberth*, *Olber*, *Olbir*, *Olper* és *Albertus*, *Alberthus*, *Olbertus* formákban tűnik fel. Az első latinus formájú előfordulások már a 11. és 12. századból adatolhatók, vö. [cr 1030]/XII–XIV.: *Albertus*; 1105–1110/XIII.: *Alberto* (ÁSz.), *-us* névvégződés nélküli első adata a Tihanyi összeírásban jelentkezik. Az *Albeus*, *Olbeus* névváltozat első adata egy 11. századi hamis oklevélből adatolható, vö. +1029/[1169]/1364: *Albei*, hiteles oklevélben a 12. századtól tűnik fel, vö. 1138/1329: *Albeus*, és ezt követően is gyakran előfordul hazai okleveleinkben az Árpád-korban (ÁSz.), majd később az Anjou-korban is feltűnik, vö. 1308: *Albeus* (SLÍZ 2011). Családnévi funkcióban az *Albert* névforma a 15. századtól jelentkezik, de a későbbi századok folyamán is végig adatolható, vö. 1473: Paulo *Alberth*, 1522: Johannes *Albert* stb. (RMCsSz.). Az *Albert* és az *Albeus* személynévből helynév is alakult, vö. 1277: *Alberth* (FNESz. *Albertirsa*), 1362: *Albeus* (FNESz. *Albis*, RÁCZ 2007: 20, KNEZSA 1943: 191).

### *Corrad* [korrád]

„In villa Poposca [...] sunt servi [...] filius **Corrad**, Georgius cum filiis suis Jacobo (Jocobo) et Petro et frater eius Widus cum filio suo Mihál” (PRT. 10: 505).

A személynév a német *Conrad* ~ *Konrad* névből származik, mely a *cônja* 'bátor' és *râdi* 'tanács' tövek összetételére vezethető vissza (FÖRSTEMANN 1900/1966: 373–374, HALÁSZ 1957: 41, Duden-Tasch. 4: 132, LADÓ-BÍRÓ 1998).

A *Konrád* személynév különböző változatai gazdagon adatolhatók a hazai Árpád-kori és a későbbi oklevelekben is. Leggyakrabban latinus névvégződésű formákban jelentkezik a forrásokban, az első ilyen típusú adatait már a 11. századtól megtaláljuk, vö. [1030 k.]/XII–XIV.: *Conradus*, 1083: *Chonradus* (ÁSz.). A *Corrad* névváltozatban az *-n-* > *-r-* változás a magyarban történt hasonulás eredménye (HAJDÚ 2010: 273). A *Corrad* névforma gyakran fellelhető a 13. századi oklevelekben, latin névvégződés nélküli első adata a Tihanyi összeírásban szerepel. Mivel ez a névforma leggyakrabban itáliai oklevelekben jelentkezik, így HALÁSZ szerint olasz hatásról lehet szó, ilyenformán pedig esetleg a magyarba is olasz közvetítéssel kerülhetett e név (1957: 42). A személynév családnévként is tovább élt, a 15–17. században *Konrád* ~ *Kondrád* ~ *Kondorát* ~ *Korrát* ~ *Korát* ~ *Korád* ~ *Korlát* ~ *Kollát* alakváltozatokban, melyeket KÁZMÉR régi egyházi személyneveknek tart (RMCsSz.). Helynévként is előfordul a középkorban, vö. 1332–1335/PR.: de villa *Corardi* ~ de *Cunradi* ~ villa *Conradi* ~ villa *Corradi* (KMHsz. 1: 160, FNESz. *Korlát*), 1341: *Coradfolwa* (FNESz. *Korláti*).

**Cumpurd** [kumpurd]<sup>2</sup>

„In predio Colon [...] sunt servi [...] filius Zoga (Zogu), **Cumpurd**” (PRT. 10: 508).

Minden valószínűség szerint a személynév a germán nyelvből származó régi német *Compold* ~ *Cumpold* ~ *Kompold* ~ *Kombolt* névre vezethető vissza (vö. FÖRSTEMANN 1900/1966: 698, HALÁSZ 1957: 44, FNESz. *Kompolt*). E személynévek a régi német *Gundobald* összetett személynévből származnak, mely a *gund-* 'harc' és a *bald* 'bátor' tövek összetételeként magyarázható (Duden-Tasch. 4: 99, BAHLOW 1967/1980: 192).

HALÁSZ ELŐD szerint az is felvetődhet, hogy egy másik régi német személynév, a *Cumpert* átvételéről van szó (1957: 44), mely a *gund-* 'harc' és a *berht* 'fényes, csillogó' jelentésű tövek összetétele (BACH 1952. 1/1: 225, Duden-Tasch. 4: 99).

Az Árpád-kori személynévtár a *Chumpurd*, *Cumpurd*, *Cumpert*, *Cumpolt*, *Cumpolth* névalakokat azonos szócikkben közli (ÁSz.). Ezek közül a második szótagban *e* hangot, illetve az ebben a szótagban *r*-t tartalmazó formák nagyobb valószínűséggel az utóbbi német név átvételei, de a két átvett név alakjai aztán egymás változataiként is élhettek utóbb a magyarban. Az egész Árpád-korban gazdagon adatolható *Cumpurd* név első adata az 1211. évi birtokösszeírásból való, de változatos névformákban találjuk meg a későbbi hazai oklevelekben (ÁSz.). A személynév helynévi, valamint családnévi továbbélése azt mutatja, hogy a magyarban *Kompolt* hangalakban állandósulhatott a név, vö. 1280: *Kompold*, 1342: *Kompolth* (FNESz. *Kompolt*). A 14. században a személynév magyar képzőkkel is megtalálható: *Conpoldy*, *Kumpoldi*, *Kompoldi* (SLÍZ 2011: 244), később pedig családnévként is tovább élt, vö. 1417: *Stephano Kompolt* stb. (RMCsSz.).

**Ditmar ~ Detmar** [ditmár ~ dëtmár]

„In predio Colon [...] sunt servi [...] **Ditmar (Detmar)** cum filiis suis Hosued, Zotur” (PRT. 10: 508).

A személynév a régi német *Theudemar* név valamely alakváltozatából — régi német *Dethmar*, *Ditmar*, *Dytmar*, *Dythmar*, *Dithmar* — származik (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1440–1442). A *Theudemar* név a germán *theuda*, ahd.<sup>3</sup> *diot*, *diet* 'nép' és a *māru*, ahd. *mār-* 'híres' tő összetétele (EtSz., HALÁSZ 1957: 50, Duden-Tasch. 4: 61, BAHLOW 1967/1980: 99). A germ. *\*theuda* > kfn. *diet* fejlődés német fejlemény (HALÁSZ 1957: 50).

Elképzelhető, hogy a magyar *Detmár* ~ *Ditmár* alak nem közvetlenül a németből került a nyelvünkbe, hanem a 13. században elterjedt — ugyancsak a

<sup>2</sup> A nevek zártági fokának esetleges különbségeit (pl. *u* > *o*, *o* > *a*, *ü* > *ö*, *i* > *ë*) nem jelölöm az olvasatok megadásakor.

<sup>3</sup> ahd. = Althochdeutsch

németből való — hazai latin *Dethmarus* alak tekinthető közvetlen forrásának (EtSz.). Ugyanakkor a latin végződésű *Detmarus* csak szórványosan fordul elő a 13. századi hazai okleveleinkben (ÁSz.), ami inkább a közvetlen átvételt valószínűsíti.

A *Detmár* ~ *Ditmár* névalak első adatai a Tihanyi összeírásban jelentkeznek, de az Árpád-kori magyar nyelvemlékekben ezt követően is gyakran feltűnnek, a későbbi századokban viszont már nem adatolható. A hitelesített példány *Ditmar* alakváltozata egyedüli előfordulásnak tekinthető az Árpád-kori hazai oklevelekben, minden más adatról *-e-* szerepel a név első szótagjában (ÁSz.).

### *Detric* [dětirik ~ dětrix]

„In villa Eurmenes hii sunt ioubagiones [...] filii Syca (Sycca), **Detric**, Joancu” (PRT. 10: 504).

A személynév német eredetű (EtSz., FNESz. *Detrekővár-alja*, HALÁSZ 1957: 51, MELICH 1903–1905: 138, SLÍZ 2011: 98–99), mely a germán *theuda* ’nép’ és a *ricja* ’gazdag, uralkodó’ összetételű germán *Theudoric(us)* névből alakult (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1445–1448). HALÁSZ szerint feltehető, hogy a Tihanyi összeírásban szereplő névforma közvetlen német átvétel eredménye (1957: 51), ugyanakkor az EtSz. szerint a *Ditrich*-ből már a magyarban fejlődhetett a *Detrich*, *Detrech*, *Detreh* és *Detre* névalak (EtSz.).

FEHÉRTÓI a *Detric*, *Detrich*, *Detre*, *Dette*, *Dethreh*, *Detreh*, *Detruh*, *Ditrich*, *Thidrich* névalakokat azonos szócikkben tárgyalja, noha ezek különböző hangalakot jeleznek: a névformák között vannak magánhangzóra, *h*-ra és *χ*-ra végződő változatok is.

A név első említését egy +1171/1334-es hamis oklevélből közli *Detreh* alakban, az első hiteles oklevélbeli előfordulása a Tihanyi összeírásban található. Gyakran előforduló név az Árpád-kori magyarországi oklevelekben, de latinosított *Detricus*, *Dethricus*, *Detrichus*, *Ditricus* változatokban még többször fellelhető (ÁSz.). Az itt tárgyalt *k*-ra végződő alak ebből a formából is származhat. Az Anjou-korban is gyakorta feltűnik *Detricus*, *Dethrichus*, *Dietricus*, *Ditricus*, *Dytricus* változatokban (SLÍZ 2011). Családnévi funkcióban a német név magyar *Detre* formája szerepel a 15. századtól, vö. 1429, 1457: *Detreh*, 1466: Egidius *Detre* stb. (RMCsSz.). A személynévből metonimikus névadással többfelé is keletkeztek helynevek, vö. 1247: *Detreh* (FNESz. *Detrekővár-alja*), 1410: *Detreh* (FNESz. *Detre*), 1312: *Detrici* (FNESz. *Detrefalva*), 1216/1550: *Detreh* (FNESz. *Detrehem*), összetétellel 1363: *Dythryhuagasa* (FNESz. *Detre*), 1437: *Detrehkw* (FNESz. *Detrekővár-alja*), 1285: *Detrehwyle* (KMHsz. 1: 82). A *k*-ra végződő személynévformának azonban nem ismerem későbbi folytatását.

### *Eiureuh* [?ejürüχ]

„stagnum Secues [...] sunt piscatores [...] filius **Eiureuh**, Karache” (PRT. 10: 511).

A személynév feltehetően német eredetű, forrása a régi német *Egirich* személynév lehetett (FÖRSTEMANN 1900/1966: 14–15, 24, vö. még FEHÉRTÓI 2002: 465–466), mely az *ag ~ egg ~ ecke* 'kard' és a *rich ~ reich* 'király, uralkodó' (Duden-Tasch. 4: 67) összetételéből alakult. A germán *Ag-* töből a németben *Agi, Ag, Egi, Eg, Ai, Ei* névtövek is alakultak (FÖRSTEMANN 1900/1966: 15). FEHÉRTÓI KATALIN is a német *Egirich, Egirih* személynév egyik magyar változatának tartja az *Eiureuh* névalakot (2002: 465–466) — mely kizárólag a Tihanyi összeírásban fordul elő ebben a formában —, és azt az Árpád-kori személynévtárban is az alábbi írásváltozatokkal egy névcikkben közli: *Egirih, Egiruh, Egiruth, Egu-ruh, Egeruh, Egrig, Eghruch, Eghruh, Echireh, Echuruh, Eiureuh, Eiuruh, Ethe-ruh, Hethiruh, Etchuruch, Ethuruch, Ethuruh, Eturuh, Ethurus, Erthuru*. Ezek közül az *Echireh, Echuruh, Eiureuh, Eiuruh* névalakokat azonos változatoknak tartja, és külön alcsoportba sorolja. A név első mássalhangzójának *g ~ χ ~ j ~ t* megfelelését azonban hangtani alapon aligha lehet magyarázni. A névbokor első adata krónikaszövegben fordul elő, vö. [X–XI.]/KrónKomp.: *Egiruth* (ÁSz.).

*Emirici ~ Ehimirici ~ Heymirici ~ Emricy ~ Hemerici ~ Emrici* [*emirik ~ emirix ~ ejmirik ~ ejmirix ~ emerik ~ emerix ~ emrik ~ emrix*]

„In villa Fotud [...] Chatar filius **Emrici** (**Heymirici**), Held vinitor ecclesie; In villa Supoc hii sunt vdornicij [...] filii **Emirici** (**Ehimirici**), Reze, Vosod (Vosod) cum filio suo Kerus (Keres); In villa Thurkh [...] vdornici [...] filii **Emricy**, Fenche (**Hemirici**, Feuce) cum filio suo Cegu, frater eius Petrus” (PRT. 10: 511, 513, 515).

A személynév gyakori használatát az Árpád-korból fennmaradt oklevelek bőségesen és többféle változatban adatolt névalakja is mutatja: *Emericus, Emericius, Emiricus, Emricus, Ehimiricus, Eimericus, Eimiricus, Eimricus, Aimericus, Heimiricus, Hemericus, Hemiricus, Hemricus* (ÁSz.). Az oklevélben szereplő *-i-re* végződő formák a név latin *Emericus* alakjának birtokos esetei, és a magyar *Imre* nevet jelölik. A fentebb jelölt kiejtési változatok a feltehető alapalakra vonatkoznak.

A magyar *Imre* név német eredetű, mely az ófelnémet *hagan* 'udvar, (királyi) udvar' jelentésű tő későbbi *haimi* 'ház' jelentésű előtagból és a *ric* 'uralkodó' jelentésű utótagból álló német *Heimrich* névből keletkezett (FÖRSTEMANN 1900/1966: 733–734, MELICH 1915–1917: 356–357, KRISTÓ 2000: 357, SLÍZ 2011, HAJDÚ 2010: 222). A régi német *Heimrich* névnek *Eimerich, Enrich, Emmerich* változatai is vannak a németben (FÖRSTEMANN 1900/1966: 733–734, Duden-Tasch. 4: 72). A név eleji *h* a név ejtésekor feltehetően sokszor elmaradhatott, az *-ei-* kettőshangzó pedig *i-*-vé, vagy *e-*-vé egyszerűsödött. A név végi *χ* később *h* lett, majd fokozatosan elmaradt, így *Emereh > Emreh ~ Imreh > Imre* fejlődéssel számolhatunk (HAJDÚ 2010: 222). A név első adatai már a 11–12. században jelentkeztek, vö. [1031]/XII–XIV.: *Hemerici*, 1198: *Aimericus* stb. (ÁSz.). Az Anjou-



korban is elterjedt személynév volt, vö. 1301: *Emericus* stb. (SLÍZ 2011), és napjainkban is használatos keresztnév a magyarban meghonosodott *Imre* változatban. Családnévként is feltűnik a 15. századtól kezdve, vö. 1466: Johanne *Embre*, 1469: *Emreh* (Tamás), 1489: *Himreh*, 1522: Emericus *Emre*, 1551: *Imreh*, 1568: *Imre*, 1569: Mathias *Imryk*, 1570: *Imbrich*, 1579: *Imbre* János, 1582: *Imrek*, 1606: *Jmreh* Lukacz stb. (RMCsSz.), napjainkban *Imre*, *Imreh*, *Imréh*, *Imbre*, *Emrich*, *Emerich*, *Emrik*, *Emri* és *Emry* családnévváltozatokban fordul elő (HAJDÚ 2010). A személynévből helynév is alakult, vö. 1459: *Zemthemreh* (KMHsz. 1: 257).

### **Folbert ~ Fulbert** [folbert ~ fulbert]

„[In Tychon] pelliparii [...] Filius **Fulbert**, Moraz; In villa Udori [...] iobagiones [...] filius Legud, Zah cum filiis suis **Folbert**, Foca, Keseu” (PRT. 10: 503, 504).

A személynév német eredetű, melynek a *fulca* ’nép’ és a *berhta* ’fényes, csillogó, tiszta’ jelentésű tövek összetételéből alakult régi német *Folcobert* név az alapja. Ebből a névből származik az ófelnémet korszaktól igen gyakori *Fulbert* ~ *Folbert* név, ami aztán átkerült a magyarba is (HALÁSZ 1957: 69, FÖRSTEMANN 1900/1966: 548–549).

A Tihanyi összeírás névalakjain kívül az Árpád-kori magyarországi oklevelekben csak szórványosan fordul elő, helyenként latin névvégződéssel. Latinos alakban már a 11. században feltűnik, vö. +1092/+1274: *Fulberti*, 1118/XIV.: *Fulbertus* stb., -us nélküli első adata a 12. századból való, vö. 1138/1329: *Fulbert* (ÁSz.). Az Anjou-korból egyetlen adata ismert, vö. 1336: *Folberti* (SLÍZ 2011).

### **Herruig** [hervig]

„In villa Zamthou [...] vndornicij! sunt isti [...] filius Nuuhu, Bene (Nuhu, Beneh) cum filiis suis Huic (Hvic), **Herruig**, Kalazy” (PRT. 10: 515).

A személynév német eredetű, vö. régi német *Herwig* személynév, mely az ahd. *heri* ’hadsereg’ és az ahd. *wīg* ’harc, háború’ jelentésű szavak összetételéből alakult (BAHLOW 1967/1980: 233, BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 708, Duden-Tasch. 4: 110, FÖRSTEMANN 1900/1966: 782).

A *Herruig* névalak belsejében lévő *u* jel *v* hangot jelöl, ami gyakori jelölésmód volt a Tihanyi összeírásban, más tulajdonnevek esetében is előfordul névbelseji helyzetben: vö. fg.<sup>4</sup> *Hiuotol* (PRT. 10: 505), hp. *Tiuan* (PRT. 10: 515), hp./fg. *Keueh* (PRT. 10: 505), hp./fg. *Mauogy* (PRT. 10: 507) stb. (vö. GÁCSER 1941: 9).

Az Árpád-kori személynévtár a német *Heimrich* ~ *Heinrich* névből származó *Herrich*, *Herrug*, *Herruh*, *Herug*, *Herreh* névformákkal azonosnak véli a Tihanyi összeírás névemlítését is. Ezek a névalakok mindössze nyolc hazai oklevélben

<sup>4</sup> Az oklevélnek a hiteles, megpecsételt példánya mellett a fogalmazványa is fennmaradt. A fogalmazvány rövidítésére a *fg.*, a hiteles példány rövidítésére pedig a *hp.* jelölést használom a példák idézésekor.

tűnnek fel az Árpád-korban, az oklevélben előforduló *Herruig* névforma más hazai oklevélben nem fordul elő (ÁSz.).

#### **Lambert ~ Lamberto** [*lambert*]

„In altera vero villa nomine Belen [...] ioubagiones [...] Buz filius Sebeh cum filio **Lamberto**, frater eius Sycu cum filiis Vrbano, Jacou et Elmeg; In villa Belen [...] ioubagiones [...] Tompa filius Jocos, cum filiis **Lambert**, Micolau, Paul” (PRT. 10: 507).

A személynév német eredetű, mely az ahd. *lant* ~ *land* 'föld, ország, falu' jelentésű előtagból és az ahd. *beraht* 'fényes, ragyogó' jelentésű utótagból alakult összetett német *Lambert* személynévből származik (BAHLOW 1967/1980: 303, FLEISCHER 1968: 37, Duden-Tasch. 4: 135, WIMMER 1966: 334, FÖRSTEMANN 1900/1966: 1005–1006). A név a Martyrologium Romanumban is szerepel, így a magyarba a német és a martirológiumi név egyaránt eljuthatott (HAJDÚ 2010: 295).

FEHÉRTÓI a *Lampert*, *Lampert*, *Lambert*, *Lomperth* szócikk alatt közli a magyaros formájú alakokat, melyek mindössze öt hazai oklevélben jelentkeznek. Első ilyen említése a 12. századból való, vö. 1138/1329: *Lampert*. Latin névvégződéssel már a 11. században feltűnik, vö. 1091/XII.: *Lambertus*, +1077–1095/1347: *Lamperti*, a Tihanyi összeírásbeli alakok közül ilyen az elsőként szereplő forma. A személynév gyakori használatát az Árpád-korból a későbbi századok folyamán fennmaradt számos előfordulása mutatja (ÁSz.). Az Anjou-kori oklevelekben is többször szerepel, vö. 1308: *lamperti* stb. (SLÍZ 2011). Családnévi funkcióban is megjelenik, első adata: 1466: Emericus *Lampert* (RMCsSz.). Ma több mint ezren viselnek a *Lampert* ~ *Lambert* név valamely alakváltozatából alakult családnevet (HAJDÚ 2010: 295).

#### **Guirold ~ Gyrold** [*girold*]

„In villa Pilip [...] vinitores: filii **Gyrold**, Paul cum filio suo Thoma; In predio Mortua piscatores [...] filius Nidcat, **Guirold** cum filio suo Zenteh” (PRT. 10: 507, 509).

A személynév minden bizonnyal német eredetű, vö. régi német *Giurold* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 636). A *Gerald* ~ *Gerold* régi német férfinév, amely a *Ger-wald* 'lándzsával uralkodó' (ahd. *gēr* 'lándzsa, dárda' + *-walt* 'irányít, uralkodik') összetételből alakult, széles körben elterjedt volt a középkori Németországban (BAHLOW 1967/1980: 169, Duden-Tasch. 4: 91, SLÍZ 2011).

A Tihanyi összeírásban gyakran előfordul a *gu-* betűkapcsolat a *g* hang jeleként *e* és *i* előtt, pl. *Guergen* (PRT. 10: 511), *Egueteu* (PRT. 10: 509), *Leguine* (PRT. 10: 515) (vö. GÁCSER 1941: 9, KOVÁCS 2015: 60–61).

Az Árpád-kori hazai oklevelekben többször szerepel, változatos formákban: *Gerolt*, *Gerolth*, *Geroult*, *Geront*, *Guerolth*, *Girolt*, *Giroloth*, *Girold*, *Girorth*, *Giroulth*, *Guirold*. Első adata a 12. századból való, vö. 1138/1329: *Gerolt*. Az első

szótagbeli *i*-t tartalmazó névalakok közül a Tihanyi összeírás névemlítése a legkorábbi az Árpád-korban (ÁSz.). Az Anjou-korban is előfordul a név, vö. 1318: *Guerolth*, 1336: *Gerolth* (SLÍZ 2011). A 14–17. században egyetlen személy neveként adatolható a *Girót* családnév, vö. 1542: R. Ladi(slai) *Gyroth*, emellett *Giróti* nevéek éltek még a korszakban, ezek a névformák azonban a *Girolt* ~ *Girót* helynévből származnak (RMCsSz.). A személynévből többfelé is alakultak helynevek, vö. 1332–1337: *Gerolth* (FNESz. *Girolt*), 1487: *Geralth* (FNESz. *Girált*), 1468: *Gyrolthfalwa* (FNESz. *Girótf*a), 1156 k./1412: *Gerolth* (FNESz. *Gyirót*), 1237–1240: *Gyrolt* (FNESz. *Bakonygyirót*) stb.

#### **Wolter ~ Wolterh** [*volter* ~ *valter*]

„Vdornici de Mortus [...] filius Nemthe (Nemteh), Pasca, **Wolter (Wolterh)**, filius Solud, Souzou” (PRT. 10: 512).

A személynév német eredetű, vö. régi német *Walther* ~ *Walter* ~ *Valter* ~ *Wolter* ~ *Wolther* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1506–1507, SLÍZ 2011). A régi német *Walt(h)er* személynév a középkorban széles körben elterjedt volt. A személynév jelentése ’hadseregparancsnok’, mely az ahd. *waltan* ’irányít, parancsol’ és az ahd. *heri* ’hadsereg’ összetételi tagokból alakult (BAHLOW 1967/1980: 530, FLEISCHER 1968: 10, 16, Duden-Tasch. 4: 212).

A *Valter*, *Volter*, *Volterh*, *Volther* névformák öt hazai oklevélben fordulnak elő az Árpád-korban, közülük a Tihanyi összeírás névemlítése a legkorábbi. Latin *-us* végződéssel a korabeli oklevelekben jóval gyakrabban megjelenik a név, első adata már a 11. században fellelhető, vö. [1030]/XII–XIV.: *Waltherus* (ÁSz.). Az Anjou-korban is tovább élt, vö. 1330: *Walterii* stb. (SLÍZ 2011). Napjainkban több mint ezren viselnek *Valter*, *Walter*, *Walther*, *Wálter*, *Volter*, *Voltér* és más változatú családneveket (HAJDÚ 2010: 494).

#### **Wilmos ~ Vilmos** [*vilmos*], **Villum** [*villum*]

„vdornici in villa eadem Gomas [...] filius Mortun (Mortin), Vitalis cum filiis Leg, **Wilmos** (Legu, **Vilmos**)” (PRT. 10: 514). „In villa Beseneu [...] ioubagiones [...] filii Ysou (Hisou), Rica, frater eius **Villum**” (PRT 10: 510).

A személynév német eredetű, vö. régi német *Willhelm* ~ *Vilhelm* ~ *Willemmus* ~ *Willm* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1601–1602, BAHLOW 1967/1980: 550, SLÍZ 2011). A régi német *Wilhelm* személynév az ahd. *willio* ’akarat’ és az ahd. *helm* ’sisak’ szavak összetételéből jött létre (Duden-Tasch. 4: 216). A német *Wilhelm* személynévből a német nyelvben *Wilm* férfinév is alakult. A személynevek ilyen típusú rövidítésére a németben több példát is találunk, vö. *Bernhard* > *Bernd*, *Gerhart* > *Gert*, *Adolf* > *Alf*, *Arnold* > *Arnd*, *Rudolf* > *Rolf* stb. (FLEISCHER 1968: 22, BACH 1952. 1/1: 96). A *Wilm* formából a magyar névváltozat esetleg magyar *-s* képzővel alakult, de a *Wilhelm* latin *Wilhelmus* formájából is származhat. A *Villum* névváltozat ugyanebből a névalakból magyarázható, és a magyarban bővült (talán csak alkalmilag) egy magánhangzóval.

Az Árpád-kori hazai oklevelekben a *Vilmos* névforma még hat oklevélben fordul elő a Tihanyi összeíráson kívül, első adata: 1138/1329: *Wilmos*. A *Villum* névalak kizárólag az 1211-es birtokösszeírásból adatható. A *Vilhelm* és *Vilhelmus* változat jóval gyakrabban került be a korabeli oklevelekbe, első adatai már a 12. századtól jelentkeznek, vö. 1111: *Willermus*, 1183: *Vilelmo* stb. (ÁSz.). Az Anjou-korban is többször megjelenik, vö. 1305: *Wilhemi*, 1328: *Wylmos* stb. (SLÍZ 2011). Keresztnévként ma is tovább él. Korai helynévi, illetve 14–17. századi családnévi feljegyzésére nem találtam adatot (RMCsSz.), de napjainkban több mint százan viselnek *Vilmos*, *Vilhelm* és *Wilhelm* családnevet (HAJDÚ 2012).

### **Welprít** [velprít]

„In villa Thurkh [...] sunt fabri ecclesie: filii **Welprít**, Mociqu cum filio Egydio et fratribus suis, Stephano et Boxa (Bocsa) cum filiis suis Vnca (Vnuca) et fratres eius” (PRT. 10: 515).

A személynév német eredetű, vö. ehhez a régi német *Wilpert* ~ *Wilpret* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1596, FNESz. *Verpelét*, SLÍZ 2011) vagy a régi német *Welfrit* neveket (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1552). A német *Wilpert* ~ *Wilpret* név az ahd. *willio* 'akarát' és az ahd. *beraht* 'fényes, ragyogó' szavak összetételéből alakult (Duden-Tasch. 4: 218, BAHLOW 1967/1980: 549). A német *Welfrit* név az ahd. *vela* 'kincs, vagyon' (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1553) és az ahd. *fridu* 'béke' (FÖRSTEMANN 1900/1966: 526–527, Duden-Tasch. 4: 219) szavak összetétele. Az összeírásbeli adat előzményeként mindkét német név számításba jöhet.

Az Árpád-kori magyarországi oklevelekben többször előfordul *Velprít*, *Velpirit*, *Velprith*, *Velpret*, *Velpreth*, *Velprecht* és *Volpreth* formákban. FEHÉRTÓI az első adatát egy 11. századi hamis oklevélből idézi: +1015/+1158/1323: *Welpryt*. Első hiteles adata a Tihanyi összeírásból való (ÁSz.). Az Anjou-korban a név két alakváltozatban tűnik fel, vö. 1314: *Walprech*, 1331: *Welpreth* (SLÍZ 2011). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. 1331: *Welpreth* (FNESz. *Verpelét*).

### **Nicard** [nikard]

„[In Tychon] [...] filii ancillarum: Samson filius Magdalena cum fratribus suis Timu et **Nicard**” (PRT. 10: 504).

A személynév talán az ahd. *nichus*, nhd.<sup>5</sup> *nixe* 'sellő' tőből alakult régi német *Nihhard* ~ *Nihhad* személynévből származik (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1156).

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi adat a személynévre az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

**3.2.** Az alábbi szócikkekben azokat a biztosan német etimonú neveket tárgyalom, amelyeknek valamely összetett német személynév előtagja lehet az alapja.

<sup>5</sup> nhd. = Neuhochdeutsch

Ez a rövidülés gyakran magyar nyelvi fejlemény, ami jó néhány esetben képzéssel is párosul.

**Hede ~ Hedeh** [hede ~ hedɛχ]

„In villa Beseneu [...] piscatores [...] filii Hecu, Tenke, **Hede (Hedeh)**” (PRT. 10: 510).

A személynév etimológiája bizonytalan, talán az ahd. *hadu-* 'harc, küzdelem' és a germán *rica ~ ricja* 'uralkodó, gazdag' tőből származó régi összetett német *Hederich* névből alakult rövidüléssel (FÖRSTEMANN 1900/1966: 788–797, BAHLOW 1967/1980: 219), de a németben van *Hede* formájú női név is (Duden-Tasch. 4: 104). A német *Hederich* névből való származást erősíti, hogy a *Hedricus ~ Hedericus* személynév gyakran feltűnik az Árpád-kori magyarországi oklevelekben.

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi *Hede* névadat az 1211-es birtokösszeírásból adatolható (ÁSz.).

**Heim ~ Heym** [hejm], **Haymus ~ Haimus** [hajmus]

„In predio Colon [...]. Isti sunt agasones: [...] filius **Heim**, Hagya (**Heym**, Hagia)” (PRT. 10: 508). „In villa Kecu [...] isti sunt exequiales: [...] filii Gopod, Petur et Pentuc, cum filiis suis, **Haymus (Haimus)** et Pousa” (PRT. 10: 505).

A személynév valószínűleg német eredetű, melynek az ahd. *heim* 'ház' jelentésű tő az alapja (FÖRSTEMANN 1900/1966: 731, Duden-Tasch. 4: 105–106). A név feltehetően a fentebb tárgyalt összetett német *Heimrich* névből alakult rövidüléssel a magyarban, de közvetlen német átvétellel is számolni kell, ugyanis a németben is találunk *Heim*, *Heym*, *Hein*, *Heimo* névformákat (vö. FÖRSTEMANN 1900/1966: 731, Duden-Tasch. 4: 106, BAHLOW 1967/1980: 220, SLÍZ 2011, FNESz. *Himod*). A *Hajmus ~ Haimus* névalak a fent felsorolt nevek valamelyikéből alakulhatott magyar -s képzővel.

A *Heim*, *Haim*, *Hein* névformák meglehetősen gyakoriak voltak az Árpád-kori magyarországi oklevelekben, legkorábbi adataik már a 12. században jelentkeznek, vö. [1172]>1236/XVIII.: *Heym*, 1174: *Heym* (ÁSz.). Néhány Anjou-kori oklevélben is előfordul, vö. 1304: *hey*m, 1319: *Heym*, 1331: *Heem* (SLÍZ 2011). Az -s képzővel alakult *Heimus*, *Haimus*, *Heimes*, *Hemus* névformák is többször szerepelnek az Árpád-korban (ÁSz.). A személynévből metonimikus névadással és összetétellel is keletkezett helynév, vö. 1294/1358: *Heym* (FNESz. *Hím*, KMHsz. 1: 129), illetve 1353: *Heymhaza* (FNESz. *Himfölda*).

**Lampu** [lampu]

„Vdornicii de Mortus hii sunt [...] filius Venciu, **Lampu**” (PRT. 10: 512).

A személynév valószínűleg német eredetű, mely egyrészt alakulhatott a német *Lambert ~ Lampert* névből rövidüléssel a németben vagy a magyarban (ehhez vö. a **Lambert ~ Lamberto** szócikket), másrészt pedig a német *lamb* 'bárány' jelentésű tőből keletkezett más német személynév is lehet az alapja, vö. régi német *Lamp*, *Lampald* stb. A német *Lampo* személynév a *Lambert ~ Lampert* névből is

alakulhatott (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1002, BAHLOW 1967/1980: 304). A magyar névadat végén álló magánhangzó véghangzó lehet.

A Tihanyi összeírás *Lampu* névformáján kívül még egy *Lompu* adatról van tudomásunk az Árpád-korból (ÁSz.).

#### ***Merch ~ Mercu*** [merk ~ mérk ~ merkü]

„In villa Thurkh [...] joubagiones ecclesie [...] filii **Merch**, Charna, Michou (**Mercu**, Charma, Micou)” (PRT. 10: 515).

A személynév feltehetően német eredetű, mely az ahd. *marca ~ marcha* 'határ' töből származó valamely német személynévből — vö. pl. *Marchius*, *Marclin*, *Marcbold*, *Marcbert*, *Marcfrid*, *Marchard* stb. — alakulhatott rövidüléssel. A régi német nyelvben a *Marchius* név *Merchi* formában is élt, melyből talán az összeírásbeli névalak közvetlenül is származhatott (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1095, Duden-Tasch. 4: 149–150, FNESz. *Mérek*). A magyar névadat végén álló magánhangzó véghangzó lehet.

A név esetleg a latin eredetű *Mercurius* névből is alakulhatott.

Az Árpád-kori hazai oklevelekben többször előfordul a név *Merk*, *Merkh*, *Merc*, *Merch*, *Mercu* formákban, legkorábbi adata a Tihanyi összeírásból való. A korszak okleveleiben a német *Merclin* név latinos *Merclinus* alakjait is megtaláljuk (ÁSz.). Az Anjou-korban is feltűnik a név, vö. 1315: *Merc* (SLÍZ 2011). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. 1299 k.: *Merk* (FNESz. *Mérek*).

#### ***Thaba*** [taba]

„In villa Fuzegy [...] sunt exequiales: filius Albeus, Egid cum filiis suis **Thaba**, Baga, frater eius Stephan” (PRT. 10: 512).

A személynév a német eredetű *Theudobald ~ Theobald* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1417–1418, BAHLOW 1967/1980: 504, Duden-Tasch. 4: 196) összetett személynévből alakult magyar *Tobald ~ Tabald* személynévnek a rövidült alakja lehet (SLÍZ 2011, FNESz. *Tab*, REUTER 1974: 94–95, PAIS 1913: 32). A német *Theobald* személynév a germán *theuda* 'nép' és a *bald* 'merész, bátor' jelentésű tövekből alakult (Duden-Tasch. 4: 60, FÖRSTEMANN 1900/1966: 1409).

A Tihanyi összeírás névalakján kívül csak egy-egy *Taba* és *Toba* névformát találunk az Árpád-kori oklevelekben (ÁSz.). A 15–16. században családnévi funkcióban is szerepel, vö. 1431: *Thaba*, *Taba*, 1513: *Thoba* stb. (RMCsSz.). A személynévből helynév is alakult, vö. 1320: *Tob* (FNESz. *Tab*), 1488: *Thabd* (FNESz. *Tabdi*).

**3.3.** A csoport utolsó alkategóriájának neveinél is meglehetősen biztosan állítható a német eredet. Ez esetben előzményként valamely — eredetét tekintve — egyszerű német személynév került át a magyarba változtatás nélkül vagy morfológiai változtatással.

### **Fulcus** [fulkus]

„[In Tychon] pelliparii [...] filius Lucus, **Fulcus**” (PRT. 10: 503).

A személynév német eredetű, melynek az ahd. *folc* 'nép, sokaság' jelentésű töből származó német *Fulca* ~ *Fulco* személynév lehet az alapja. Ebből a személynévből magyar -s képzővel alakult a régi magyar *Fulcus* személynév. Ez a képző az írásbeliségben a latinosítás funkcióját is elláthatta (lásd az alábbi példák között latin genitívuszi formában). A német személynévből számos német összetett személynév is alakult — pl. *Fulcobert*, *Fulchard*, *Folcmar*, *Folcmund*, *Fulchorad* stb. —, így az is elképzelhető, hogy ezek egyikének rövidült alakjához kapcsolódott a magyar képző (FÖRSTEMANN 1900/1966: 547–559, HALÁSZ 1957: 69–70, SLÍZ 2011, FNESz. *Falkus*, B. LŐRINCZY 1962: 13, Duden-Tasch. 4: 83, 210, BAHLOW 1967/1980: 524, MELICH 1903–1905: 140).

Az Árpád-kori hazai oklevelekben gyakran, változatos formákban előforduló személynév volt, vö. *Folcus*, *Folkus*, *Fulkos*, *Fulchus*, *Fulcus*, *Fulkus*, *Falkos*. Legkorábbi adatai a 12. századból származnak, vö. [1132]/KronKomp.: *Folcus*, 1152: *Fulcus* stb. (ÁSz.). A név az Anjou-kori forrásokban is feltűnik, vö. 1301: *fulkus*, 1320: *Folkus* stb. (SLÍZ 2011). Családnévi funkcióban is megjelenik a 14–15. században, vö. 1395: *Falkas*, 1443: *Falkws*, 1449: *Martini Falkos* stb. (RMCsSz.). A személynévből többfelé is alakultak helynevek, vö. +1214/1334: *Folcusteluke* (KMHsz. 1: 103), 1290–1300: *Folkus* (FNESz. *Falkus*), 1356: *Folkusy* (FNESz. *Fakospusztá*), 1359: *Folkusfalua*, 1355: villa *Folci* (FNESz. *Folkusfalva*), 1307: Villa *Folkus* (FNESz. *Kisfakos*).

### **Hont** [hont], **Hontus** [hontus]

„In villa Fured [...] exequiales [...] Laurentius et **Hont** filius eiusdem, Petur cum fratre suo Forcos; Vdornici de Mortus [...] filius Vltos, **Hont** cum filio suo Texe” (PRT. 10: 506, 512). „In villa Supoc [...] vdornicij [...] filii Apollinarii, Sebastian cum filio suo **Zorida**, fratre suo **Hontus**” (PRT. 10: 513).

A *Hont* személynév minden bizonnyal német eredetű, vö. ném. *Hunt*, *Hunto*, *Huntbert*, *Honthard* személynévek (FÖRSTEMANN 1900/1966: 928–929, BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 753–754, SLÍZ 2011, FNESz. *Hont*), melynek a középfelnémet *hunt* 'száz' szó az alapja, és a jelentése 'száznagy, hadnagy' lehetett (vö. FNESz. *Hont*). A név német eredetét nyilvánvalóvá teszi a *Hont* nemzetség német származása.

A *Hontus* személynév alapja vagy a német *Hunt*, *Hunto* személynév (FÖRSTEMANN 1900/1966: 928–929, BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 753–754, SLÍZ 2011, FNESz. *Hont*) vagy pedig az ebből alakult magyar *Hont* személynév lehet (FNESz. *Hantos*), melyhez magyar -s képző vagy latin -us végződés kapcsolódott. Más vélekedés szerint a magyar *hant* 'göröngy' jelentésű szó származéka lehet ez a névforma, és *Hantos*-ként azonosítható (FNESz. *Hantos*, B. LŐRINCZY 1962: 13, OklSz.).

A *Hont* személynév gyakori használatát az Árpád-korból fennmaradt számos előfordulása mutatja. A hazai oklevelekben *Hunt*, *Hunth*, *Huntth*, *Hont*, *Honth*, *Unth* formákban tűnik fel. Legkorábbi adatát FEHÉRTÓI már a 10. századra teszi, vö. [997]/KronKomp.: *Hunt*. A nyíltabb változatú névformák első adata az 1211-es birtokösszeírásban jelentkezik. A *Hontus* névalakra az itteni előfordulás az egyetlen adat az Árpád-korból (ÁSz.). Az Anjou-kori forrásokban is megjelenik a *Hont* név, vö. 1301: *Hunt* stb. (SLÍZ 2011). A 15. században családnévként is feltűnik, vö. 1499: Stephanus *Honth* (RMCsSz.). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. +1075/+1124/+1217: *Huntiensem* (a *Hont* helynév latinósított alakja), 1156: *Chunt* (FNESz. *Hont*).

### ***Iba* [iba]**

„In predio Colon [...] sunt servi [...] filius Wta, ***Iba***” (PRT. 10: 508).

Az *Iba* személynév feltehetően német eredetű, vö. ném. R. *Ibba* ~ *Iba* szn. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 941–942, BAHLOW 1967/1980: 256). PAIS DEZSŐ az *Ibafa* helynév előtagját az ón. *iva* (mai ném. *Eibe*) ’tiszafa’ vagy az ószláv *iva* ’fűzfa’ szavakkal hozza összefüggésbe (1912: 401). Az Árpád-kori személynévtár a régi magyar *Viba* személynévvvel is összetartozónak tekintik, ennek előzménye a német nyelvben is fellelhető, vö. régi ném. *Vibba* szn. és *Wiba* női név (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1561). A két név tehát inkább csak úgy kapcsolható össze, hogy mindkettő német eredetre megy vissza.

A Tihanyi összeírás névformáján kívül még 11 *Iba* névformát találunk az Árpád-kori magyarországi oklevelekben. Legkorábbi adatát FEHÉRTÓI egy 11. századi hamis oklevélből idézi, vö. +1086: *Iba*, első hiteles adata az 1211-es birtokösszeírásból való (ÁSz.). A 16. századból családnévként is adatható, vö. 1542: Lauren(tius) *Ibah* (RMCsSz.). A személynévből helynév is alakult, vö. 1333: *Ibafalva* (FNESz. *Ibafa*).

### ***Litar* ~ *Liter* [litar ~ liter]**

„In villa Boclar [...] vdornici [...] filius ***Litar* (*Liter*)**, Feud cum filiis suis Sathad, Vosod (Satat, Vosud)” (PRT. 10: 513).

A személynév valószínűleg német eredetű, melynek forrása a német régi *Riter* ~ *Ritter* ’lovag’ (vö. BRECHENMACHER 1957–1963. 2: 418, BAHLOW 1967/1980: 421) jelentésű személynév lehet (FNESz. *Litér*, TÓTH 2001: 99, 2017: 132, MIZSER 2011: 73). A szó eleji *r* ~ *l* megfelelés hangtanilag magyarázható.

Az Árpád-kori személynévtár okleveleiben összesen kilencszer fordul elő a névforma, legkorábbi adata a Tihanyi összeírásból való (ÁSz.). Családnévként is feltűnik a 16. században, vö. 1521: *Gregorius* Lÿther (RMCsSz.). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. 1296: *Lyvter* (FNESz. *Litér*).

### ***Pot*, *Poth* [pot], *Pota* [pota], *Potus* [potus]**

„In villa Beseneu [...] agasones: filius ***Pot***, Zemd cum filiis suis Bolchou, Stephano, frater eius Numma cum filiis suis Leke, Haia; ***Poth*** palatino et Musuniensi



comite” (PRT. 10: 510, 517). „Vdornici de Mortus [...] filii Karachun (Carachon), **Pota** cum filiis suis, Thomud et filii eius Guz, Beke et frater Thomud, Bene (Tomud, Beneh), cum filio Texe et fratribus eius Bed, Micou, **Pota**, Motou; vdornici in villa eadem Gomas [...] Behneh cum filiis suis Bolosoy, **Pota**” (PRT. 10: 511, 513). „In villa Aarach [...] pulsatores [...] filius Moguia, Petur cum filio **Potus**” (PRT. 10: 506).

A személynév talán német eredetű, mely a germán *bod* ~ *bud* gyakori személynévalkotó töből alakulhatott, és ennek egy zöngétlen mássalhangzókat tartalmazó variánsa lehet a *Pot* ~ *Poth* névváltozat, vö. német *Poto*, *Podo*, *Potho*, *Pouto* szn., de előfordul a *-pot* a német összetett személynevek utótagjaként is (FÖRSTEMANN 1900/1966: 319–321, MELICH 1904: 325, B. LŐRINCZY 1962: 13, 17). A szóvégi és szóeleji zöngétlenedés felnémet nyelvterületen kimutatható fejlemény, így e nevek mögött közvetlen német átvételt sejtethünk (HALÁSZ 1956: 93).

A *Pota* névalak a fent tárgyalt név magyar *-a* személynévképzős származékának tartható. Más vélekedés szerint azonban ez a személynévi forma esetleg török eredetű is lehet, melynek alapja a csagatáj *bota* ’újszülött teve, tevecsikó’ (FNESz. *Gyöngyöspata*). A magyar *pata* ’szaruképződményben végződő állati láb’ jelentésű szóval is kapcsolatba hozható a név (TESz., ÁSz.).

A *Potus* személynév feltehetően német eredetű, és az oklevélben is előforduló *Pot* ~ *Poth* névforma magyar *-s* képzős származéka vagy latin *-us* végződésű írásbeli alakja lehet.

A *Pot*, *Poth*, *Potth*, *Poht* névalakok gyakran megjelennek az Árpád-kori magyarországi oklevelekben, legkorábbi adatai már a 11–12. században feltűnnek, vö. [XI.]/KrónKomp.: *Poth*, [XII.] 1190/1313: *Potth*, *Poth*. A *Pota* névalaknak összesen nyolc, a *Potus* névformának pedig három említése tűnik fel az Árpád-kori forrásokban (ÁSz.). A személynév családnévi funkcióban is megjelenik *Pot*, *Pota* formában a 15–17. században, vö. 1446: Johannes *Poth*, 1548: Benedictus *Potha* stb. (RMCsSz.). KISS LAJOS a *Pota* személynévből származtatja a *Gyöngyöspata* helynevet, vö. 1234/1242: *Patha* (FNESz. *Gyöngyöspata*).

4. A második főcsoportba azokat a neveket sorolom, amelyek német származtatása bizonytalanabb lábakon áll. Velük kapcsolatban más származási lehetőség nem merült fel komolyabban, de a nevek gyér adatoltsága a névfejtéseket bizonytalaná teszi. A névadaptációs eljárások a fentiekben tárgyaltakhoz hasonlóak.

4.1. Az alábbi alcsoport neveinek alapja feltehetően egy egyszerű vagy egy összetett német személynév előtagra rövidült alakja lehet, ami gyakran magyar képzőelemmel egészült ki.

**Cuneh** [*kune* ~ *küne*]

„in villa Sagh hii sunt [...] qui sales ecclesie solvunt [...] Cheke cum filiis suis Accentus (Acentus), Redenptus, **Cuneh**” (PRT. 10: 512).

A személynév etimológiája nem tisztázott. HALÁSZ ELŐD szerint a név alapja a germán *cuni* 'nemzetség' tőből alakult valamely régi német személynév lehet (1957: 45), vö. *Cuno, Cunpert, Cunibert ~ Kunibert, Cunifrid, Cunhard, Khunemar* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 378–383, Duden-Tasch. 4: 134), amiből rövidüléssel és a magyar *-e* képzővel alakulhatott az oklevélbeli forma. A Tihanyi összeírás jellemző sajátága, hogy helynévi és személynévi szórványaiban gyakran előfordul az *-eh* betűkapcsolat szóvégi helyzetben, de sok esetben — ahogyan bizonyára a *Cuneh* névalaknál is — a *h*-nak csak ortografikus szerepe van, hangérték nélkül (vö. GÁCSER 1941: 25–27, KOVÁCS 2015: 58, MOZGA 2015: 172–173). Az oklevélben a *k* hang jelölésekor gyakran szerepel *c* betű velárisok és *ü* hang előtt (GÁCSER 1941: 8).

Az Árpád-kori személynévtár a *Chuna, Chune, Cune, Cuneh, Czuna, Suna* neveket egy szócikkben tárgyalja, FEHÉRTÓI a fenti névalakokat a *Kune, Kuna, Sune* nevekkal is kapcsolatba hozhatónak véli (ÁSz.), ezek etimológiai összetartozása azonban erősen kérdéses. Legkorábbi adata női név, vö. 1198: *Cune*.

#### ***Embel* [embel], *Embelli* [embelli]**

„In villa Belen hii sunt iobagiones [...] Mencud filius ***Embel*** cum fratre suo Nogus, cum filio suo Egedio (Egidio)” (PRT. 10: 507), „villa Eurmenes hii sunt ioubagiones [...] filius Georgii, ***Embelli***” (PRT. 10: 504).

A személynévek etimológiája nem tisztázott, talán a német régi *Embricho, Embricus* személynévből jöttek létre rövidüléssel és KISS LAJOS szerint *-l*, illetve *-i* képzővel (FÖRSTEMANN 1900/1966: 98, FNESz. *Ömböly*). A név végén talán inkább *r ~ l* hangtani váltakozást tehetünk fel.

Az *Embel, Embelli, Embil* névadatok öt hazai oklevélben fordulnak elő az Árpád-korban. Legkorábbi adatát FEHÉRTÓI egy 11. századi hamis oklevélből említi, vö. +1086: *Embel*, első hiteles adata a 12. századból való, vö. 1138/1329: *Embel*. Ez utóbbi oklevélben *-di* képzős formában is szerepel a név, vö. 1138/1329: *Embeldi* (ÁSz.). A személynévből helynév is alakult, vö. 1298/1320: *Embur* (FNESz. *Ömböly*).

#### ***Fornos* [fornos]**

„[In Tychon] vdornici [...] filius Cusit, ***Fornos***; vdornici in villa eadem Gomas [...] filius ***Fornos***, Marc (Marcu) et fratres sui” (PRT. 10: 504, 513).

A személynév etimológiája bizonytalan. Más elképzelés híján esetleg a germán *fara* 'nemzetség, család' tőből alakult német személynévek, vö. *Farnoin, Farnulf* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 499) valamelyikének rövidített és továbbképzett formája jöhet szóba a névvel kapcsolatban (HALÁSZ 1957: 66).

A Tihanyi összeírás névadatain kívül még hét Árpád-kori magyarországi oklevélben találunk *Furnos, Fornos, Fornas* személynévi alakokat (ÁSz.). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. 1335–1337: *Fornos* (FNESz. *Fornos*).

### **Gib** [gib]

„In villa Aarach [...] pulsatores [...] filius **Gib**, Mauruz, Chamma (Mauruz cum filiis Choma), Johannes” (PRT. 10: 506).

A név eredete nem tisztázott, de elképzelhető, hogy a germán *gib* ’adni, adomány, ajándék’ tőből származó valamely német személynévből alakult, lásd pl. *Gibbo*, *Gibba*, *Gibold*, *Gibert*, *Giberich* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 630–636, BAHLOW 1967/1980: 161–162, Duden-Tasch. 4: 89).

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

### **Hecu** [hekü]

„In villa Beseneu [...] piscatores [...] filii **Hecu**, Tenke, Hede (Hedeh)” (PRT. 10: 510).

A személynév eredete bizonytalan. Elképzelhető, hogy kapcsolatba hozható a német *Heck* személynévvel (FNESz. *Mezőhék*, BÉNYEI–PETHŐ 1998: 17). A német személynév a régi német *hag* ’haszon, nyereség’ tőre vezethető vissza (vö. FÖRSTEMANN 1900/1966: 716, BRECHENMACHER 1957–1963. 1: 673, BAHLOW 1967/1980: 216).

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

### **Rica** [rika]

„In villa Beseneu [...] ioubagiones [...] filii Ysou (Hisou), **Rica**, frater eius, Villum” (PRT. 10: 510).

A személynév etimológiája bizonytalan, talán a germán *rica* ~ *ricja* ’uralkodó, gazdag’ tőből alakult egyszerű — vö. *Ricca* női név, *Rico* — vagy összetett személynévből, vö. *Ricbald*, *Ricfrid*, *Richar*, *Ricard*, *Ricmar*, *Ricward*, *Haimirich*, *Gadaric* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1253–1271, Duden-Tasch. 4: 176, BAHLOW 1967/1980: 416), utóbbi esetben rövidüléssel és *-a* képzővel jöhetett létre az oklevélbeli névforma.

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

### **Vot ~ Wot** [vot]

„In altera [...] villa [...] Belen [...] ioubagiones [...] Pet filius Warou, frater eius Hozoga et filii fratris eius Egidius, Mortunus, Mog, Corom, **Wot**, Juneh; In predio Colon [...] est Veytheyh (Veyteh), qui est de udornicis Bigachiensibus cum filio suo **Vot**” (PRT. 10: 507, 508).

A személynév etimológiája bizonytalan, talán a germán *vodja* ’kedves, kellemes’ tőből származó valamely egyszerű vagy összetett német személynév lehet az alapja, vö. *Woto*, *Wotan*, *Votmar*, *Wotolf* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1629–1631).

Az Árpád-kori magyarországi oklevelekben a Tihanyi összeírás névemlítésén kívül még négy oklevélben fordul elő a név, legkorábbi adata a 12. századból való, vö. 1138/1329: *Woth* (ÁSz.).

**4.2.** Az alábbi alcsoportba azok a nevek kerültek, melyek származásánál egyszerű német személynévet feltételezek.

### ***Biba*** [*biba*]

„In [...] villa Cheuuz hii sunt servi [...] filius ***Biba***, Cosma, Mihal” (PRT. 10: 516).

Származását tekintve bizonytalanul feltehető, hogy esetleg a germán *bib*, ahd. *biba* ’remeg’ tőből alakult német *Bibo*, *Bibbo*, *Biba* személynévek átvétele lehet, de a *Biba* névalak a régi németben női névként fordul csak elő (FÖRSTEMANN 1900/1966: 299–300).

Az Árpád-kori hazai oklevelekben a Tihanyi összeírás névadatán kívül még háromszor fordul elő a *Biba*, *Bibo* név, legkorábbi adata a 12. századból való, vö. 1164–1165: *Biba* (ÁSz.). Családnévként *Bibó* alakban tűnik fel a 15–18. században, erről KÁZMÉR lehetségesnek tartja, hogy a *Biba* személynév (mint régi világi személynév) tövéből képzett becézőnév, vö. 1482: *Bybo*, 1522: Georgius *Bibo* stb. (RMCsSz.).

### ***Bolt*** [*bolt*]

„In villa Belenhii suntioubagiones: Gombos filius Vrzac cum filiis suis Bata, Baga, ***Bolt***” (PRT. 10: 507).

A személynév etimológiája bizonytalan. Esetleg a germán eredetű *balda* ’mérész, bátor, erős’ jelentésű tőből alakult valamely német személynév lehet az alapja, vö. *Bald*, *Pald*, *Bold*, *Boldt*, *Polt* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 235, BAHLOW 1967/1980: 73, HALÁSZ 1956: 95).

A Tihanyi összeírás *Bolt* névformája az Árpád-kor egyetlen ismert névadata, de *-a* képzővel kiegészülve gyakrabban előfordul, vö. 1281: *Bolta* (ÁSz.). Családnévként is feltűnik a 14–17. században alapalakban, vö. 1452: *Bolth*, 1581: Blasius *Bolth*, illetve *-a* képzős formában is, vö. 1691: *Bolta* (RMCsSz.). Egykori elpusztult település is létezett *Bolt* néven Hajdú-Bihar megyében, melynek adatai a 13. századtól tűnnek fel, vö. 1221/1550: *Bolth* stb. (HBMHn. 1: 262–263), valamint *-a* képzős formájából is alakult helynév, vö. 1281/1792: *Boltha* (KMHsz. 1: 64, FNESz. *Borsodbóta*).

### ***Sata*** [*sata* ~ *sáta*], ***Satad***, ***Sathat*** ~ ***Satat*** [*satád*]

„[In Tychon] [...] Hii sunt ceci [...] filius ***Sata***, Matey (Matoy)” (PRT. 10: 503). „[In Tychon] vdornici [...] filius ***Satad***, Culesed cum filiis suis Ws, Peter (Petur), Cusit, Zuiteu; In villa Boclar [...] vdornici [...] filius Litar (Liter), Feud cum filiis suis ***Sathat***, Vosod (***Satat***, Vosud)” (PRT. 10: 504, 513).

A személynév talán német eredetű, mely esetleg a német régi *Scato* személynévvvel hozható kapcsolatba, vö. ahd. *scata*, nhd. *schatten* ’árnyékol, védelmez’

jelentésű szóból alakult régi német *Scato* személynév (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1306, FNESz. *Sáta*). A *Satad*, *Sathat* ~ *Satat* névváltozatok a *Sata* névforma *-d* képzős származékai lehetnek, ahol a képző zöngétlen formában is jelentkeznek.

A *Sata* névalak összesen három magyarországi oklevélben fordul elő az Árpád-korban, a feltehetően *-d* képzős változatok pedig kizárólag a Tihanyi összeírásban jelentkeznek. FEHÉRTÓI nem jelez kapcsolatot a névalakok között (ÁSz.). Családnévi funkcióban is megtaláljuk a 16–18. században, vö. 1566 e.: *Sata* Mijhalij stb. (RMCsSz.). A személynévből metonimikus névadással helynév is alakult, vö. 1281/1524/1792: *Satha*, 1301/1378: *Sata* (FNESz. *Sáta*, KMHsz. 1: 239).

#### **Vedelin** [*vedelin* ~ *edeliny*]

„In villa Fotud [...] piscatores [...] filii **Vedelin**, Nomuolou (Numuolou), cum filiis suis, Povca, Mathoy, frater eius Pouus (Pous) cum filio suo Chekine” (PRT. 10: 511).

A személynév talán német eredetű, mely feltehetően a régi német *Edelen* személynévből származik. A német személynév legrégebbi alakja a germán *athal* 'nemes, előkelő' (Duden-Tasch. 4: 26) többől alakult a germán *-(i)n* kicsinyítő képzővel (FÖRSTEMANN 1900/1966: 160, HALÁSZ 1957: 57, KÁLMÁN 1989: 155, SZABÓ 1954: 7, FNESz. *Edelény*).

Az *Edelin* > *Vedelin* változás nem szokatlan jelenség a magyarban, magánhangzós szó- és névkezdet elé bekerülő *v* gyakran előfordul, erre tulajdonnévi és köznévi példákat is lehet találni, vö. *Émén* ~ *Vémén(d)* hn. (FNESz.), *Ilemer* ~ *Velemer*, *Itemer* ~ *Vetemer* szn. (ÁSz.), *üres* ~ *vüres*, *ördögös* ~ *vördögös* (ÚMTsz.) stb. (a jelenségről lásd TÓTH 2012: 70–71, 2007: 322).

A személynév legkorábbi adata a Tihanyi összeírásból származik, később csak *v* nélküli változatban tűnik fel az Árpád-korban (ÁSz.). A 15–16. században családnévként is csak *v* nélküli formában fordul elő, vö. 1494: Benedictus *Edelyn*, 1542: Petrus *Edeleen* (RMCsSz.), valamint helynév is csak ebből a változatából alakult, vö. 1299/1406: *Edelin* (FNESz. *Edelény*).

#### **Viga** [*viga*]

„In villa Beseneu [...] aratores [...] filii Kemus (Kamus), Feles cum filio suo **Viga**, frater eius Keus cum filiis suis Petur et Georgius” (PRT. 10: 510).

A személynév etimológiája bizonytalan, de talán kapcsolatba hozható a germán *viga* 'harc' többől alakult régi német *Wiga* férfi és női névvel, vagy ugyanezen többől alakult valamely összetett személynév megrövidült formájából is származhat, vö. *Wigand*, *Wibold*, *Wigbert*, *Vigfrid*, *Wighard*, *Wigmar* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1576–1589, Duden-Tasch. 4: 215–216).

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

5. Az alább tárgyalt nevek esetében a német mellett más nyelvbéli eredeztetés is felvetődik. Gyakran a német származási út tűnik a legvalószínűbbnek, de számos esetben nem tudunk a lehetőségek között valószínűségi fokozatokat felállítani.

**5.1.** Az alábbi személynevek alapja feltehetően valamely összetett személynév lehet, ami ritkábban teljes alakjában, többnyire pedig előtagjára rövidült változatban vált a magyar személynévrendszer részévé.

**Aman** [*aman*]

„In villa Pechel isti sunt vdornici [...] filii Wed, **Aman**, Zemchi, Sombot” (PRT. 10: 504).

A személynév valószínűleg német eredetű, mely a régi germán *Aman* személynév átvétele, vagy valamely ebből származó összetett német személynév — vö. *Amanrudis*, *Amanfrid*, *Amanold*, *Amanulf* stb. — rövidült alakja lehet. Az *aman* tő az altn. *amma* ’nagyamama’, ahd. *amma* ’anya’ tövekből alakult (FÖRSTEMANN 1900/1966: 96, 87, HALÁSZ 1956: 74, SLÍZ 2011). A latinból való származás lehetősége is felmerülhet. Ez esetben a latin *Amandus* név jöhet számításba, de nem valószínű, hogy a rövidítés *-d* nélküli változatot eredményezett volna. FEHÉRTÓI esetleg a latin eredetű *Anianus* névvel is összekapcsolhatónak véli (ÁSz.).

Az Árpád-kori magyarországi oklevelekben a Tihanyi összeírás névemlítésén kívül még két oklevélben fordul elő a név (ÁSz.). Az Anjou-korban is megjelenik egy alkalommal, vö. 1339: *Aman* (SLÍZ 2011).

**Bertu** [*bertu* ~ *bertü*]

„In villa Zeuleus ultra Bocon joubagiones [...] sunt nepotes Bolchou [...] Moglin filius **Bertu** cum filio Pousa” (PRT. 10: 507).

A személynév etimológiája nem tisztázott. Elképzelhető, hogy az ahd. *berht* ~ *beraht* ’fényes, ragyogó, csillogó, tiszta’ jelentésű tövből (BACH 1952. 1/1: 225, Duden-Tasch. 4: 46, FÖRSTEMANN 1900/1966: 277, HALÁSZ 1956: 88) származó valamely német személynév az alapja, vö. *Berht*, *Berthold*, *Bertolf*, *Bertram*, *Bertrand*, *Bertfried* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 277–298, Duden-Tasch. 4: 46, BAHLOW 1967/1980: 62–63, FLEISCHER 1968: 43).

Másrészt a személynév a latin *Bartholomeus* > *Bertolom* személynévnek a megrovidult és analogikusan véghangzóval bővített alakja is lehet (vö. HALÁSZ 1956: 88, BENKŐ 1950: 231, NYIRKOS 1993: 114).

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban található (ÁSz.).

**Elemeres** [*elemérés*]

„In villa Supoc hii sunt vdornicij [...] filii Cusit **Elemeres** cum filio suo Pentuc, frater eius Chebe (Cebec)” (PRT. 10: 513).

A személynév az Árpád-kori magyarországi oklevelekben az *Elemeres* és *Elemerus* változatok mellett *Ilemeres*, *Ilemers*, *Ilemerus* és *Hilemeres* variánsokban jelentkezik (ÁSz.), etimológiája több nyelvből is magyarázható.

A személynévvel kapcsolatban feltehető a német eredet. Ez alapján a német *Eilmar* ~ *Elmar* ~ *Elmer*, *Hillmer* személynév (FÖRSTEMANN 1900/1966: 833, BAHLOW 1967/1980: 118, Duden-Tasch. 4: 70) lehet a név forrása. Az összetett név *-mer* utótagja a germán *māru*, ahd. *mār*- 'híres' tőből származik. Az *ele-* előtagnak feltehetően a germán *hildi* 'harc' tő az alapja, melyből a germánban a *Hildimar* név, később pedig *Heltmar*, *Eldemar*, *Iltimeri*, *El(l)mar*, *Il(l)mer* névváltozatok alakultak (1957: 58–59, FÖRSTEMANN 1900/1966: 832–833). HALÁSZ szerint az oklevélbeli név *-es* végződése magyar fejlemény (1957: 58–59).

Számbevehető az az elképzelés is, hogy a török *il-* 'ráakaszt, megfog, megtámad, találkozik; lesüllyed' igéből alkotott *\*Ilemir* ~ *\*Ili-mär* ~ *\*Ilä-mir* névből származik a magyar *Elemeres* név (MELICH 1929: 178, B. LÖRINCZY 1962: 13, EtSz.), azonban ilyen török személynévet tartalmazó forrást nem találtam.

Más vélemény szerint a magyar *él* igéből *-mer* képzővel jött létre az *Elemér* személynév. A magyar *-már*, *-mér* képzővel alakult közszói példákat a népnyelvben és a régi magyar nyelvben is találunk, vö. *alamár* 'sokat alvó, lusta', *csalamár* 'hamiskás, ravasz', *szülemér* 'leszármazott, utód' (MELICH 1929: 178–179, EtSz.).

Az *Elemeres* névforma az oklevélbeli névadaton kívül még két hazai oklevélben fordul elő az Árpád-korban, az *Ilemeres*, *Ilemers*, *Ilemerus*, *Hilemeres* név alakok három további magyarországi oklevélben tűnnek fel a korszakban (ÁSz.). Családnévi funkcióban nem jelenik meg a 14–17. században (RMCsSz.), a későbbi századokban is csak egy-egy *Elemér*, *Eleméri*, *Eleméry*, *Ilmer* családnévet találunk (HAJDÚ 2012). A középkor végéig helynév is csak a személynév *Ilemmer* változatából alakult, vö. 1454: *Ilemmer* (FNESz. *Alsóelemér*). Keresztnévként *Elemér* formában napjainkban is él.

### **Got** [got]

„In predio Colon [...] ioubagiones [...] filii **Got**, Turba, Karason, Zentus, Tvi-odorus (Tuiodorus)” (PRT. 10: 508).

A név eredete bizonytalan. Elképzelhető, hogy a germán *guda* 'isten' tővel hozható kapcsolatba, melyből igen gyakran alakult *Got-* előtagú személynév a régi németben: lásd *Gotbold*, *Gotpert*, *Gotfrid*, *Gottwin*, *Gotthard* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 676–690, Duden-Tasch. 4: 95–96, BAHLOW 1967/1980: 182–183).

Ugyanakkor a szláv származás sem zárható ki, hiszen hasonló névformákra a szláv személynévek között is találunk példát, vö. szl. *Got*, *Goth*, *Godimir*, *Godslav* stb. (SCHLIMPERT 1978: 47, MIKLOSICH 1927: 49, MELICH 1903–1905 1/2: 112, SĪSNO. 2: 181).

Egyik vagy másik magyarázat nagyobb fokú valószínűsítésére nincsenek eszközeink.

Az Árpád-kori magyarországi oklevelekben a Tihanyi összeírás névemlítésén kívül még egy oklevélben fordul elő a név (ÁSz.).

### ***Henche*** [*hencse*]

„In villa Theluky (Tehluki) sunt isti vinitores ecclesie: [...] filius Joan, Chomoslou (Chomozlau) cum filio suo ***Henche***” (PRT. 10: 514).

A személynévnek egyrészt lehet a latin *Johannes* személynévből rövidüléssel alakult német *Hans* személynév az alapja (a német személynévhez lásd BAHLOW 1967/1980: 205, Duden-Tasch. 4: 102, FLEISCHER 1968: 54), melyből rövidüléssel és a *-cse* képzőbokr hozzákapcsolásával alakulhatott a magyar *Henche* névforma (vö. FEHÉRTÓI 2005: 11). KISS LAJOS a német *Hensche* családnévvel hozza kapcsolatba (vö. FNESz. *Hencse*).

Másrészt a német *He(i)nrich* (SLÍZ 2011, BRECHENMACHER 1957–1960: 699) személynévből is alakulhatott rövidüléssel és *-cse* képzőbokr hozzákapcsolásával.

A Tihanyi összeírás *Henche* névformáján kívül még tíz esetben találunk *Henche*, *Hemche*, *Hence*, *Heinze* névalakokat a magyarországi Árpád-kori oklevelekben, legkorábbi adata a 12. századból származik, vö. 1198: *Henche* (ÁSz.). Az Anjou-kori oklevelekben is feltűnnek *Henc*, *Hench*, *Henche* névalakok, vö. 1331: *Henche* stb. (SLÍZ 2011). Ezek közül több [*henc*] formát takarhat. A két személynévet a régi forrásokban sok esetben nem lehet egymástól elkülöníteni. A személynévből metonimikus névadással helynév is keletkezett, vö. 1264: *Henche* (KMHsz. 1: 127, lásd még FNESz. *Hencse*).

### ***Lompus*** [*lompus*]

„Vdvornici de Mortus hii sunt [...] filius Chipeu, ***Lompus***” (PRT. 10: 512).

A személynév valószínűleg német eredetű, mely a Tihanyi összeírásbeli *Lampu* név kapcsán fentebb tárgyalt német *Lambert* név rövidült *Lamp* ~ *Lomp* alakjából vagy a német *Lamp* (< *lamb* ’bárány’) névből alakulhatott magyar *-s* képzővel (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1002, BAHLOW 1967/1980: 304, B. LŐRINCZY 1962: 13).

Más vélekedés szerint esetleg a magyar *lompos* melléknévből származik a személynév (OkI Sz.), a TESz. kérdőjelesen említi a Tihanyi összeírásbeli névformát a közszó személynévi adatai között.

Az egyetlen ismert Árpád-kori magyarországi névadat az 1211-es birtokösszeírásban jelentkezik, FEHÉRTÓI nem jelez a *Lampu* és *Lompus* személynévek között kapcsolatot (ÁSz.).

**5.2.** Az alábbi személynéveknek valamely egyszerű német személynévi átvételét feltételezem — más etimológiai lehetőségek felvetése mellett —, s az



adaptáció morfológiai változtatás nélkül vagy morfológiai változtatással is megtörténhet.

**Gud, Gudus ~ Cudus** [*gudus ~ güdüis*], **?Gueud** [*göd ~ güd*], **Guedeu** [*gödö ~ güdö*]

„Vdornici de Mortus [...] filiis Obud, Thomas cum filiis suis Peneze, Euci, **Gud**, Leke” (PRT. 10: 511–512). „In villa Fuzegy [...] vdornicij [...] filius **Gudus** (**Cudus**), Chenkez cum filio suo Kerus” (PRT. 10: 512). „In villa Fuzegy [...] sunt vdornicij [...] filii **Gueud**, Ono, Bencheu, Huus (Behceu, Huus) frater eius Thiba (Quiba)” (PRT. 10: 512). „In villa Beseneu [...] sunt aratores [...] filii Symon, Sorud, **Guedeu**” (PRT. 10: 510).

Az egy szótagú személynév etimológiája bizonytalan. Elképzelhető, hogy német személynévből származik, vö. a germán *goda* töből alakult *Guda ~ Guta* személynév, vagy *Gudmar*, *Gudfrit*, *Gudpert* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 659–663). KISS LAJOS a *Gueud* névformával együtt a *Göd* helynév előzményének tartja, és a német *Göde ~ Gödde* (BAHLOW 1967/1980: 177–178) személynévekből eredezteti (FNESz. *Göd*). A *Gud* és *Gueud* névformák összetartozása nem bizonyított. Amennyiben közös eredetűnek tekintjük őket, akkor a *Gud* és *Gudus* névalakokat is palatális előzményből kell származtatni, de elképzelhető az is, hogy más eredetre (palatális, illetve veláris) vezethetők vissza a fent tárgyalt névformák. A *Gudus ~ Cudus* névalakok a *Gud* személynévből alakultak -s képzővel. A *Guedeu* névalak talán a *Geud* vagy az oklevélben is szereplő *Gueud* személynévnek lehet az -ö képzővel alakult formája.

Másrészt a szláv eredetet sem lehet kizárni, vö. szl. *Got*, *Goth*, *Godimir*, *Godslav* stb. (SCHLIMPERT 1978: 47, MIKLOSICH 1927: 49, MELICH 1903–1905 1/2: 112, SĪSNO. 2: 181, SLÍZ 2011).

Az Árpád-kori oklevelekben a Tihanyi összeírás névadatán kívül még négyszer fordul elő a *Gud*, *Ghud*, *Guiud* névforma, *Guedeu* névalak kizárólag az 1211-es birtokösszeírásban jelentkezik. Az Árpád-kori személynévtár nem tartja azonosnak a *Gud* és a *Gueud* neveket (ÁSz.). Az Anjou-korban *Gud* és *God* formában fordul elő, vö. 1337: *Gud*, 1335: *God*, melyeket SLÍZ a szláv *Godimir*, *Godislav* stb. nevekből származtat (2011). A személynévből metonimikus névadással helynév is keletkezett, vö. 1317/1329: *Gud* (FNESz. *Göd*), a helynév a személynévi előzmény palatális hangzására mutat.

**Mot, Mod** [*mot ~ mod*]

„In villa Pechel [...] vdornici [...] filius **Mod**, Lehcu cum filiis suis, Lessud, Vtoy, Monchacj; filii Miah! Mehci, cum filiis suis **Mot**, Soma; In villa Zeuleus ultra Bocon joubagiones sunt de genere **Mot**; filius Tompa, Boscuc cum filiis Warou, **Mod**; In villa Fuzegy [...] vdornicij [...] filii Vltos, Messu cum filio suo Johanne et frater eius **Mod**” (PRT. 10: 504, 507, 512).

Az egy szótagú név etimológiája bizonytalan, származására többféle irány is elképzelhető. A név esetleg német nyelvterületről való, önálló névként vö. régi német *Mot* (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1127, SLÍZ 2011), összetett nevek elő- és utótagjaként vö. *Moderich, Motwin, Modulf, Modowald, Motgis, Ratmot, Wolfmot, Hardmod, Haasmot, Elismot* stb. (FÖRSTEMANN 1900/1966: 1126–1131).

Más elképzelés szerint a *Mot* névforma a régi *Motmer ~ Mutmer* személynévnek a rövidült alakja lehet (FNESz. *Muti-dűlő*), mely szláv eredetű, vö. szb.-hv. *Mutimir* szn. (MARETIĆ 1886–1887/1: 124), le. *Mećimir* (SISNO. 3: 441–442).

A *Mod* névalakkal kapcsolatban a magyar eredet is felmerült, eszerint a *Mod* névalak a magyar *Madaras ~ régi Modoros* (< *madár*) személynévnek — vö. 1211: *Modoros* (PRT. 10: 506, 513, 515) — a rövidüléssel becéző alakja lehet (FNESz. *Mád*, TERESTYÉNI 1941: 25–26). Ez a felvetés nem tartható, mivel a közszoói eredetű neveknek jellemzően nem alakultak ki rövidített származéknevei a magyar névrendszerben (vö. TÓTH 2016: 246).

Az Árpád-kori személynévtár a *Mot ~ Mod* személynévformákat azonosnak tekinti. Az Árpád-kori hazai oklevelekben a *Mot* névalak kizárólag a Tihanyi ősszeírásban, míg a *Mod* névforma még további nyolc oklevélben fordul elő (ÁSz.). Az Anjou-korban is feltűnik a név, vö. 1308: *Mooth*, 1336: *Moth* (SLÍZ 2011). KISS LAJOS a *Mot* személynévből származtatja a *Mut* helynevet, vö. 1319: *Muty* (FNESz. *Muti-dűlő*).

## Irodalom

ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN 2004. *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BACH, ADOLF 1952. *Deutsche Namenkunde 1. Die deutschen Personennamen 1–2*. Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag.

BAHLOW, HANS 1967/1980. *Deutsches Namenlexikon. Familien- und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt*. Reprint. München, Keyserische Verlagsbuchhandlung.

BALÁZS JÁNOS 1989. A latin a Duna-tájon. In: BALÁZS JÁNOS szerk., *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat. 95–140.

BÁRCZI GÉZA 1930. *Mécs. Magyar Nyelv* 26: 30–33.

BÁRCZI GÉZA 1963. *A magyar nyelv életrajza*. Budapest, Gondolat Kiadó.

BÁRCZI GÉZA 1958. *A magyar szókincs eredete*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.

BELLÉR BÉLA 1981. *A magyarországi németek rövid története*. Budapest, Magvető Kiadó.

BENEŠ, JOSEF 1962. *O českých příjmeních*. Praha, Československé akademie věd.

- BENKŐ LORÁND 1950. Tővégi magánhangzók rövidült keresztneveinkben. *Magyar Nyelv* 46: 230–233.
- BENKŐ LORÁND 1967. A magyar szókészlet eredete. In: BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN, *A magyar nyelv története*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. 259–351.
- BÉNYEI ÁGNES–PETHŐ GERGELY 1998. *Az Árpád-kori Győr vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Magyar Névtankönyvtár Kiadványai 2. Debrecen.
- BRECHENMACHER, JOSEF KARLMANN 1957–1963. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen 1–2*. Limburg a. d. Lahn, C. A. Starke Verlag.
- Duden-Tasch. = GÜNTHER DROSDOWSKI szerk., *Duden-Taschenbücher 4. Lexikon der Vornamen. Herkunft, Bedeutung und Gebrauch von mehr als 3000 Vornamen mit 75 Abbildungen*. Mannheim–Wien–Zürich, Dudenverlag, 1968.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN–MELICH JÁNOS, *Magyar etymologiai szótár 1–2*. Budapest, 1914–1944.
- EWUng. = BENKŐ, LORÁND főszerk., *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.
- FEHÉRTÓI KATALIN 2002. Gondolatok az Árpád-kori Egirih és Ruhtuk személynevekről. *Magyar Nyelv* 98: 465–470.
- FEHÉRTÓI KATALIN 2005. Gondolatok az „Árpád-kori személynévtár” adatainak összetételéről. *Névtani Értesítő* 27: 7–13.
- FLEISCHER, WOLFGANG 1968. *Die deutschen Personennamen*. Berlin, Akademie-Verlag.
- FNESz. = KISS LAJOS 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FÖRSTEMANN, ERNST 1900/1966. *Altdeutsches Namenbuch. 1. Personennamen*. München, Wilhelm Pink Verlag; Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung. Reprint.
- GÁCSER IMRE 1941. *Az 1211. évi tihanyi összeírás helyesírása és hangtani sajátosságai*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 58. Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2010. *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- HAJDÚ MIHÁLY 2012. *Újmagyarkori családneveink tára (18–21. század). I. Adatok*. Budapest.
- HALÁSZ ELŐD 1956. Germán eredetű magyar személynevek oklevelezésünk kezdetétől a könyvnyomtatás koráig 1. *Nyelv és Irodalom* 2: 65–101.
- HALÁSZ ELŐD 1957. Germán eredetű magyar személynevek oklevelezésünk kezdetétől a könyvnyomtatás koráig 2. *Néprajz és Nyelvtudomány* 1. = *Nyelv és Irodalom* 3/1: 33–71.
- HBMHn. 1. = *Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. Szerk. BÁBA BARBARA. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015.
- HELLE FERENC 1942. *A magyar–német művelődési kapcsolatok története*. Budapest, Egyetemi Nyomda.
- HOFFMANN ISTVÁN 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46: 5–20.

- KÁLMÁN BÉLA 1979. A „Földrajzi nevek etimológiai szótára”-ról. *Magyar Nyelv* 75: 297–305.
- KÁLMÁN BÉLA 1989. *A nevek világa*. Negyedik, átdolgozott kiadás. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1905. Névmagyarázatok. *Albis. Magyar Nyelv* 1: 274–275.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk., *Korai magyar helynévszótár 1000–1350. 1. Abauj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, 2005.
- KNEZSA ISTVÁN 1943–1944. Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ szerk., *Magyarok és románok 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1: 111–313.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. A Magyar Névtudományi Kiadványai 34. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KRISTÓ GYULA 2000. Imre herceg (és király) nevééről. *Magyar Nyelv* 96: 355–357.
- KRISTÓ GYULA 2003. *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, Lucidus Kiadó.
- KUBINYI ANDRÁS 1994. németek. In: KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 485.
- LADÓ-BÍRÓ = LADÓ JÁNOS–BÍRÓ ÁGNES, *Magyar utónévkönyv*. Budapest, Vince Kiadó, 1998.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2013. Kontaktushatás a tulajdonnevekben. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek. A nyelvöldrajztől a névöldrajzig 4*. Szombathely, Savaria University Press. 43–68.
- B. LÖRINCZY ÉVA 1962. *Képző- és névrendszertani vizsgálódások. Az -s ~ -cs képzővel alakult névanyag az ómagyarban*. Nyelvtudományi Értekezések 33. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MÁLYUSZ ELEMÉR 1939. A középkori magyar nemzetiségi politika 1. *Századok* 73: 257–294.
- MARETIĆ, TOMISLAV 1886–1887. *O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba 1–2*. Rad Jugoslavensko akademije znanosti i umjetnosti 81–82. Zagreb.
- MartRom. = *Martyrologium romanum: Gregorii papae XIII jussu editum Urbani VIII et Clementis X auctoritate recognitum ac deinde anno MDCCXLIX Benedicti XIV opera ac studio emendatum et auctum*. Marietti, 1944.
- MELICH JÁNOS 1903–1905. *Szláv jövevényszavaink 1/1–2*. Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomda.
- MELICH JÁNOS 1904. Ritus explorandae veritatis. *Magyar Nyelvőr* 33: 305–327.
- MELICH JÁNOS 1915–1917. Egy fejezet a történeti magyar hangtanból. *Nyelvtudományi Közlemények* 44: 333–372.
- MELICH JÁNOS 1929. Elemér. *Magyar Nyelv* 25: 177–179.
- MELICH JÁNOS 1930. X–XI. századi német tulajdonneveinkről. *Magyar Nyelv* 26: 124–125.

- MIKLOSICH, FRANZ 1927. *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*. Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- MIZSER LAJOS 2011. Rakamaz régi német családnevei. *Névtani Értesítő* 33: 71–75.
- MOLLAY KÁROLY 1982. *Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MOLLAY KÁROLY 1989. A német–magyar nyelvi érintkezések. In: BALÁZS JÁNOS szerk., *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest, Tankönyvkiadó. 231–290.
- MOLLAY KÁROLY 1994. német–magyar kapcsolatok. In: KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon. 9–14. század*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 486–487.
- MOZGA EVELIN 2015. A *h* graféma előfordulásai a Tihanyi összeírás személyneveiben. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11*: 151–164.
- MOZGA EVELIN 2018. A Tihanyi összeírás szláv eredetű személyneveiről. *Helynévtörténeti Tanulmányok 14*: 51–71. <https://doi.org/10.35528/helynevtort/14/02>
- MOZGA EVELIN 2019. A Tihanyi összeírás szláv előzményű személyneveiről 2. *Helynévtörténeti Tanulmányok 15*: 193–219. <https://doi.org/10.35528/helynevtort/15/11>
- NYIRKOS ISTVÁN 1993. *Az inetimologikus magánhangzók a magyarban*. Debrecen.
- OKISZ. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA, *Magyar oklevél-szótár. Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 1902–1906.
- PAIS DEZSŐ 1912. Az aszó elhomályosult összetételei. *Magyar Nyelv* 8: 391–401.
- PAIS DEZSŐ 1913. A *Teobald* keresztnévből származó személy- és helyneveink. *Magyar Nyelv* 9: 31–33.
- PELCZÉDER KATALIN 2015. A Bakonybéli összeírás nyelvtörténeti forrásértéke. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11*: 55–68.
- PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC szerk., *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története I–12*. Budapest, Stephaneum, 1912–1916.
- RÁCZ ANITA 2007. *A régi Bihar vármegye településneveinek történeti-etimológiai szótára*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 12. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- RÁCZ ANITA 2011. *Adatok a népnévvel alakult régi településneveink történetéhez*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 19. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- REUTER CAMILLO 1974. Szó- és szólásmagyarzatok. Tobaj. *Magyar Nyelvőr* 98: 94–98.
- RMCsSz. = KÁZMÉR MIKLÓS, *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993.
- SÁNDOR KLÁRA 1998. A magyar–török kétnyelvűség és ami körülötte van. In: LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA szerk., *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében, különös tekintettel a magyarpárú kétnyelvűségre*. Pozsony, Kalligram–A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete. 7–26.
- SCHLIMPERT, GERHARD 1978. *Slawische Personennamen in Mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*. Berlin, Akademie-Verlag.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Anjou-kori személynévtár 1301–1342*. Budapest, Históriaantik.

- SLÍZ MARIANN 2013. A személynevek mint az ómagyar kori magyarországi kétnyelvűség vizsgálatának forrásai. In: VÖRÖS FERENC szerk., *A nyelvi kölcsönhatások és a személynevek. A nyelvföldrajztól a névföldrajzig 4.* Szombathely, Savaria University Press. 145–153.
- SLÍZ MARIANN 2015. A személyneveket érintő kontaktushatások tipológiája. Ómagyar kori oklevelek tanúságtétele. *Helynévtörténeti Tanulmányok 11:* 137–149.
- SISNO. = WITOLD TASZYCKI szerk., *Słownik staropolskich nazw osobowych 1–7.* Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, Zakład narodowy imienia ossolińskich wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1965–1987.
- SVOBODA, JAN 1964. *Staročeská osobní jména a naše příjmení.* Praha, Československé akademie věd.
- SZABÓ DÉNES 1954. *A dömösi adománylevél hely- és vízrajza.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 85. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2009. *A Tihanyi összeírás (1211) fordítása.* Kézirat. Készült az Országos Széchényi Könyvtár „Látjátok feleim...” Magyar nyelvemlékek kiállítására.
- TERESTYÉNI CZ. FERENC 1941. *Magyar közszói eredetű személynevek az 1211-i tihanyi összeírásban.* A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 59. Budapest.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
- TÓTH VALÉRIA 2001. *Az Árpád kori Abaúj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára.* A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 4. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék.
- TÓTH VALÉRIA 2007. Egy szó eleji hangváltozási típusról. In: HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ szerk., *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói.* Debrecen–Budapest, Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaság. 317–327.
- TÓTH VALÉRIA 2012. Etimológiai, hangtörténeti megjegyzések Anonymus egy személynevéhez. *Magyar Nyelvjárások 50:* 51–76.
- TÓTH VALÉRIA 2016. *Személynévadás és személynévhasználat az ómagyar korban.* A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 38. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA 2017. *Személynévi helynévadás az ómagyar korban.* A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 41. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA. főszerk., *Új magyar tájszótár 1–5.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.
- WIMMER, OTTO 1966. *Handbuch der Namen und Heiligen.* Innsbruck–Wien–München, Tyrolia-Verlag.

### The German Personal Names of the Tihany Survey

There are several such items among the close to 2,000 personal name remnants of the Tihany Land Survey created in 1211 that originate from foreign personal names. Of these,

my paper focuses on examples in which etymological studies indicate a German language antecedent. Of course, the etymological perception of the names listed here is not on the same level, thus I discuss the names under scrutiny arranged into entries based on the structural makeup of the names and the level of probability of the origin. This way my paper includes 78 different personal name forms from the Old Hungarian Era in 45 entries.

Keywords: Old Hungarian personal names, personal name etymology, personal names of German origin, Hungarian-German linguistic connections

Mozga Evelin

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2968-8764>

Debreceni Egyetem

mozga.evelin@arts.unideb.hu

